

Téměř pravdivý příběh západní rodiny

› PhDr. Petr Hampl, Ph.D.
Praha, 17. června 2023

www.junaak.cz

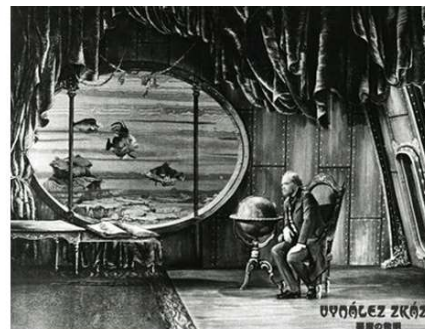
Obsah přednášky

- Biologie – co víme (muž – žena)
- Odbočka o rodině
- Dějiny rodiny

...ale nejdřív odbočka k výzkumným metodám

Cíl přednášky

Posunout posluchače od naivního utopického konzervatismu ke konzervatismu založeného na pochopení složitosti sociální reality.

Je snadné kritizovat, že naši političtí soupeři podléhají utopickým představám. Mnohem těžší ale je vidět, že stejným problémem trpí i naše myšlení.

Jedním z klíčových problémů konzervativního myšlení je, že když nějaké uspořádání dobře funguje a že když stojí za to takové uspořádání bránit, propadají konzervativci představě, že to uspořádání tu bylo tisíce let a že nemůže fungovat nic jiného. Jako by nestačilo zkouška časem po dobu jednoho či dvou staletí.

Někdy to má dokonce ještě horší verzi, když si konzervativci vysní jakýsi utopický ideál, jak by to uspořádání mohlo údajně fungovat, ten utopický ideál umístí do minulosti, a snaží se obnovit něco, co nikdy neexistovalo a co nejspíš ani existovat nemůže.

Není divu, že taková pozice je vratká a že přispívá k porážkám ze strany liberálů. V následujícím výkladu se pokusím vrátit naše myšlení od naivního ideologického postoje blíže k realitě.

A především chci rozbít postoj „abychom podpořili naši kauzu, musíme lhát.“ To není dobrý základ obrodných aktivit.

Ivo Možný:

„Existuje klasická představa, že společnost se skládá z rodin.

Ano, tato představa je klasická či přesněji klasicistní. Je plodem klasicismu konce sedmnáctého věku, s jeho smyslem pro estetickou vyváženost a střídmost...a následujícího osvícenství.

Původní význam slova rodina byl totiž podstatně jiný. Středověk i starověk tím slovem označují dvě odlišné věci. Žádná z nich se však nekryla s naší představou.“

Opakování o metodách výzkumu a racionálním myšlení

Základní rytmus:

- Formulace teorie
  - Co z ní vyplývá
  - Kontrola vůči faktům
  - **VŽDY V TOMTO POŘADÍ!**
- (to se týká i dějepisu)**

Nejprve ale odbočka o základních pravidlech racionálního myšlení. Nebo kdo chce, může tomu říkat vědecká metoda.

Připomínám, že systematické racionální myšlení musí probíhat vždy ve stejném rytmu:

- 1) Formulujeme teorii – tak přesně, aby všichni účastníci diskuze rozuměli stejně
- 2) Ptáme se, co z ní vyplývá. Samozřejmě z ní vyplývá strašlivá spousta věcí, takže bereme aspoň nějaké.
- 3) Teprve ve třetím kroku kontrolujeme tyto „důsledky“ vůči faktům. Pokud jsou ve shodě, neznamená to, že je teorie prokázána, ale můžeme ji brát vážněji či pokládat za důvěryhodnější.
- 4) Jakmile narazíme na rozpor, znamená to vyvrácení teorie. Neexistuje nic jako „výjimka potvrzuje pravidlo.“ Jednou vyvráceno je úplně vyvráceno.
- 5) Zavrhneme původní teorii a formulujeme novou (rozdíl nemusí být velký).
- 6) Ptáme se, co z této nové teorie vyplývá. Samozřejmě z ní vyplývá strašlivá spousta věcí...

A tak pořad dokola.

Oproti tomu neexistuje nic jako „poznání založené na faktech“. Zpravidla to označuje situaci, kdy někdo spojí své pocity, názory svého okolí, porůznu pochytené poznatky (které nabírá selektivně tak, aby potvrdily oblíbené názory) a splácá z nich cosi, o čem tvrdí, že to je založené na faktech, a tudíž skálopevné. Taková „zjištění založená na faktech“ zpravidla obsahují směs pravdivých poznatků a omylů, přičemž – a v tom je základní problém – nejsme schopni je od sebe oddělit.

Zmiňuje se o metodě myšlení hned na začátku, protože všechno, co tu zazní, nemůže být pokládáno za nějakou definitivní pravdu, ale za něco, co je pronášeno a zkoumáno v rámci cyklu teorie – kontrola – lepší teorie – kontrola....

Obtížné a problematické momenty výzkumu

- **VALIDITA a RELIABILITA**
- Falešné korelace (a směry korelací)
- Okouzlení jednotlivými případy

VALIDITA je koncept, který vyjadřuje, zda opravdu měříme to, co si myslíme, že měříme.

Představme si například, že v dotazníku pokládáme otázku, zda lidé kouří marihuanu. Můžeme si myslet, že zjišťujeme kouření marihuany, ale ve skutečnosti zkoumáme ochotu zaškrtnout kladnou odpověď v tomto konkrétním dotazníku.

Validita není v tomto případě stoprocentní (zaškrtnutí v dotazníku není totéž, co kouření marihuany), ale není ani nulová (výsledky dotazníku nám řeknou o kouření marihuany víc, než kdybychom například měřili velikost nohou).

RELIABILITA je koncept, který vyjadřuje, zda bychom při opakování pokusu dosáhli stejného výsledku. Když například slyšíme o tzv. Stanfordském vězeňském experimentu, předpokládáme, že pokud by byl zopakován s jinými lidmi ze stejné společenské vrstvy, bylo by dosaženo stejného výsledku. Právě tím je pro nás zajímavý, protože předpokládáme, že vypovídá o společnosti celkově. Nejen o jedné specifické partě lidí.

Opět platí, že téměř žádné měření nemá reliabilitu plných 100%. Přesto může být reliabilita velmi vysoká i velmi nízká.

Pak je tu otázka korelací, tedy toho, že dva jevy nastávají zároveň. Přesto, že nastávají zároveň, nemusí se jednat o příčinu a následek. Bylo například opakovaně naměřeno, že v okresech, kde žije víc čápů, se také rodí více dětí. Znamená to, že je aspoň část dětí přinášena čápy? Samozřejmě nikoliv. Jde o to, že ve venkovských okresech žije více čápů a žije tam více rodin s více dětmi.

Takový případ je jasný, jenže v praxi často narážíme na případu, kdy nemusí být jasné, že se jedná o korelaci falešnou. Po celé roky například panovalo přesvědčení, že pokud člověk zahajuje sexuální život v mladším věku, roste tím riziko braní drog a spáchání trestného činu. Až později se ukázalo, že ty stejné příčiny (geny a neurované rodinné prostředí) vedou jak ke dřívějšímu zahájení sexuálního života, tak k braní drog. Že tudíž sexuální abstinence v dospívání nesnižuje riziko drogové závislosti.

Další problém, na který narážíme, je „okouzlení jednotlivými případy.“ Psycholog například zkoumá mladistvého pachatele a ten mu vypráví o násilném televizním programu, který v dětství viděl. Psycholog tedy dojde k závěru, že tento násilný televizní program byl jednou z příčin pozdějšího spáchání trestného činu. Problém je ale v tom, že ten stejný násilný televizní program viděli i ti, kdo

žádný trestný čin nespáchali. Možná si jej už ani nepamatují, protože jejich mysl byla zaměřena jinam. Jenže náš psycholog nezkoumá lidi, co se ničeho nedopustili, takže to neví a vydá odborný posudek, že pachatel byl ovlivněn televizním programem (i když ve skutečnosti nebyl).

Připomínám, že všechny tyto věci se týkají i našeho zkoumání rodiny, že z něj taky vyplývá určitá omylnost toho, co říkám, a že máme také možnost se u kterékoliv záležitosti zarazit a přejít od běžných tvrzení do rytmu teorie – ověřování – lepší teorie.

Otázka přirozenosti

- Aristoteles
- Thukidides
- Scholastika
- Moderní diskuze – biologie versus „sociální konstrukt“

Když mluvíme o rodině, velmi často narážíme na otázku přirozenosti. Je přirozené, aby spolu žili muž a žena. Je nepřirozené, aby spolu žili tři muži, jeden kůň a dva zástupci 26. pohlaví.

Koncept přirozenosti je ovšem poněkud nejasný, takže je dobré se u něj zastavit.

Když říkáme, že je něco přirozené, zpravidla tím míníme několik věcí:

- Je to biologicky dané
- Odpovídá to našim mravním názorům
- Je tomu tak ve všech dobách a civilizacích (možná s výjimkou některých úplně bizarních divošských kmenů).

Vychází to ze starého řeckého myšlení, kde lidi prostě nenapadlo rozlišovat biologické a společenské. Když myslitelé jako Aristoteles mluví o tom, že některé věci jsou přirozené, tak tím myslí, že když pozorujeme věci a lidi kolem sebe, můžeme si všimnout jejich podstaty. Je přirozené, že ženy rodí děti a muži nerodí (protože to vidíme kolem sebe). Je ale také přirozené, že někdo je svou podstatou otrok (protože vidíme, že je v otroctví) a někdo je svobodný. A tak dále.

Thukidides píše, že velmi mocní lidé „podle přírody“ nedodržují zákony. Nejde o to, že by odhalil něco biologického, ale že vidí kolem sebe, že mocní lidé na zákony kašlou a prochází jim to.

V takovém myšlení pokračuje středověká scholastika, ze které vychází dnešní katolický pohled na člověka a rodinu (přínejmenším konzervativně katolický). Ovšem se tím, že pozorování světa kolem sebe je doplněno o názory zachycené v dílech církevních otců a vše je to spojeno do uceleného pohledu. Pozorování, která ukazují něco jiného, jsou ignorována nebo označena za poruchy. Velmi

podobně se kupodivu zachází i s Biblií. Víte třeba, že téměř všichni velcí mužové zachycení v Bibli měli více manželek?

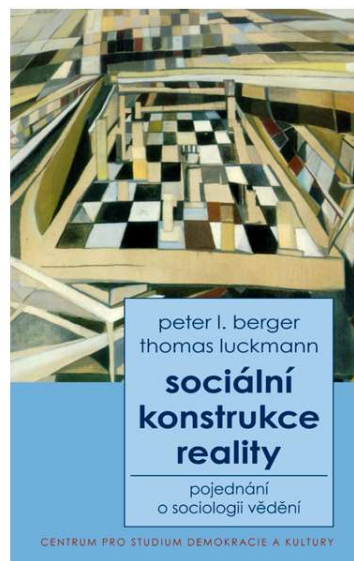
S nástupem empirické vědy je takové myšlení postupně nahrazováno zaměřením na biologii. Říkáme, že některé záležitosti jsou biologicky dané a že je tudíž nemožné je upravit politickou reformou či změnou společenských návyků. A pokud by se to snad podařilo, bude to pro společnostni zničující.

S tím souhlasí asi každý. Lišíme se ovšem v názorech, kudy vede ta hranice. Je řada aspektů našeho života a našeho chování, o kterých jedna strana tvrdí, že jsou dány biologicky a druhá je označuje za „sociální konstrukt“.

Co je to „sociální konstrukt“

- Biologie
- Sociální konstrukce
- Vědomá konstrukce

U toho se opět zastavíme, protože vzniká spousta nedorozumění. A také značný prostor pro manipulaci. Všechny záležitosti v našem životě a v životě společnosti lze v zásadě rozdělit do tří kategorií.

a) Záležitosti dané čistě biologicky.

Těch je ve skutečnosti méně, než si my sami myslíme, protože nám mnoho společenských záležitostí připadá tak přirozených, že je pokládáme za biologické.

Navíc se mnoho záležitostí daných společenskými konvencemi opírá o biologický základ, takže máme tendenci je celé pokládat za biologické. To se dá dobře ukázat právě na sexualitě, kde určité potřeby jsou dány biologicky, je ovšem otázkou společenských zvyklostí, zda nám bude připadat přirozené uspokojovat je ve dvojicích osob opačného pohlaví nebo třeba v nějakých skupinových aktivitách. Připomínám, že v rámci naší vlastní civilizace to není tak dávno, kdy třeba orální sex byl pokládán za zvrácenou záležitost odporující biologické přirozenosti. Kultura se vyvíjí.

Nicméně mnoho záležitostí opravdu biologická je. Některé vrozené rozdíly mezi lidmi. Sexuální pud. Potřeba jíst. Pociťování bolesti a tendence se jí vyhýbat. A mnoho dalšího.

b) Sociální konstrukce.

Jde o to, že žijeme ve světě společenských zvyklostí, tradic, jazyka, zavedených způsobů chování, zavedených způsobů myšlení apod. To všechno se učíme od nejranějšího dětství. To všechno

formuje náš mozek. A my zase to udržujeme při životě tím, že používáme jazyk, respektujeme zvyklosti, učíme jim další lidi a případně je vynucujeme. Děláme to naprosto přirozeně a pokládáme to za samozřejmé.

Pokud by se tenhle systém „společenských konstrukcí“ rozpadl, rozpadne se i naše psychika.

- c) Nějaký člověk či skupina lidí vymyslí nějaký nový pohled na svět, nějaké nové uspořádání nebo něco, co se má stát zvyklostí. Zpravidla proto, že tím sleduje nějaký mocenský či majetkový cíl. A snaží se to vnutit celé společnosti.

Ukázkovým příkladem je instituce změny pohlaví a existence více než dvou pohlaví. Nemá to biologický základ ani to nevyšlo ze spontánního společenského pohybu. Bylo to zkonstruováno konkrétní skupinou lidí, pak se to stalo součástí ideologie jedné společenské vrstvy a je to násilím vnučováno všem.

Častý omyl, který hraje významnou roli ve společenských diskuzích, spočívá v tom, že spontánně existující sociální konstrukce jsou označovány za něco, co cíleně vytvořili jací utlačovatelé. Když je něco označeno za „sociální konstrukt“, je tím zpravidla myšleno, že je povinností státní byrokracie to odstranit z lidské společnosti. Je dobré a důležité rozlišovat mezi spontánním konstruováním významů, zvyklostí a institucí, které je nutnou součástí lidského života (a bez kterého nemůže fungovat lidský mozek) a něčím, co je společnosti vnučováno.

Co víme z biologie

- Rozdíl mezi mužskou a ženskou sexualitou
- Základem rozdíl v reprodukčních strategiích
- Cena za sex a prodej pod cenou
- Testy otcovství
- Co ženy po přechodu?
- Hamiltonovo pravidlo

Nicméně některé záležitosti skutečně biologické jsou. Třeba rozdíl mezi mužskou a ženskou sexualitou. Ta vychází z rozmnožování.

Optimální reprodukční strategie muže je zaměřená na množství. Předat svou genetickou informaci co nejlépe ženám. Pokud snad udělá chybu v tom smyslu, že svou genetickou informaci předá nesprávně ženě, může to velmi rychle napravit. Kdo si nevybírá partnerky a bere každou, ten má největší šanci na zplození potomků. V tom smyslu jsme všichni potomky mužů, kteří si vybírali méně než ostatní.

Optimální reprodukční strategie ženy je zaměřená na kvalitu. Pokud žena udělá chybu v tom smyslu, že otěhotní s nesprávným mužem, ztrácí tím možnost nechat se oplodnit někým, jehož geny by byly

kvalitnější nebo kdo by dokázal potomkům poskytnout větší šance. Možná tu možnost ztrácí na několik let (těhotenství a méně o malé děti), možná doživotně.

S tím souvisí i další aspekty chování. Nájezdník, který znásilní všechny ženy ve vesnici a ještě ten den je zabit, je reprodukčně úspěšnější než řádně žijící řemeslník či zemědělec. Evoluce preferuje agresivitu. Pro ženu naopak otěhotnění znamená, že bude delší dobu závislá na ochraně svého okolí (nejprve jako těhotná a potom s malými dětmi). Evoluce preferuje budování vztahů.

Tím vším je dáno, že ženy mají tendenci být sexuálně opatrnější a muže sexuálně lehkovážnější. A tudíž i převis mužské poptávky. Sexualita je ženský zdroj, za který muži zpravidla musí platit. Manželstvím, ochranou, romantickým chováním apod.

Ženy mají pochopitelně tendenci šroubovat cenu sexu nahoru a muži mají tendenci ji snižovat. Tomu odpovídá i to, že tam, kde je výrazně více žen než mužů, tam cena sexu jako ženského zdroje klesá. Není už možné požadovat manželství, včetně celoživotní věrnosti a ochrany. A někdy není možné požadovat dokonce ani několik měsíců romantického vztahu. Někde dokonce nastupuje agresivní marketing, včetně ochutnávek zdarma, balíčků produktů apod. Tak tomu bývá po válkách s mnoha mrtvými muži (období velice snadno dostupného sexu teď čeká i Ukrajinu), ale stejná tendence je vidět i třeba na vysokých školách, kde je studentek výrazně více než studentů.

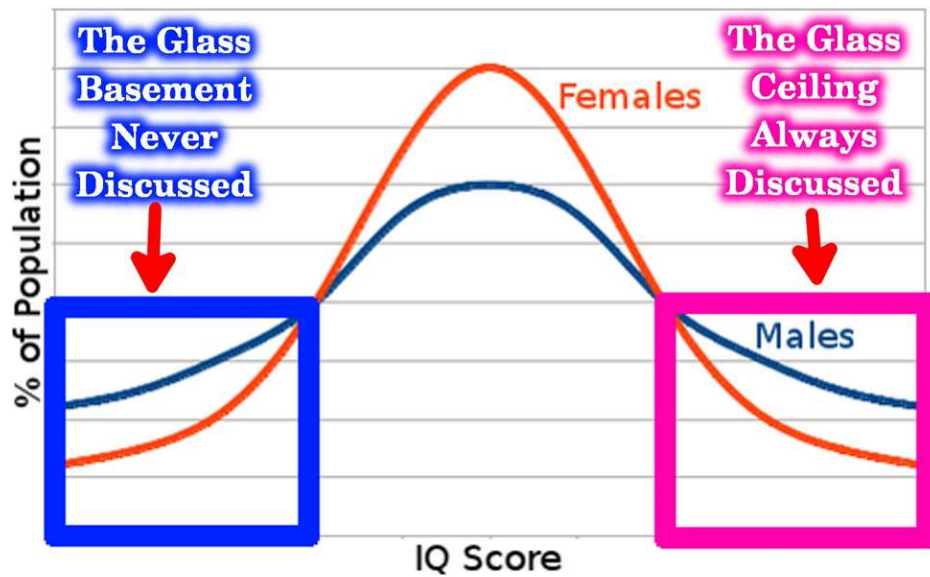
Ženy pochopitelně tvoří kartely za účelem zvýšení ceny. V optimálních případech dokážou vytvořit prostředí, kde je sex mimo manželství nemyslitelný. Součástí toho jsou i útoky proti ženám, které kazí trh tím, že cenný zdroj poskytují pod cenou. Analytička sexuálního kapitálu, profesorka Hakimová, proto píše, že feminismus je mužský vynález, protože dramaticky snížil cenu, jakou muži za sex platí.

Někteří antropologové ovšem tvrdí, že vynálezy genetických testů otcovství tuto tendenci mění. Nově je možné přesně identifikovat otce a je možné jej přimět k tomu, aby desítky let platil peníze. Rozsévání všude možně už přestává být výhodnou strategií. Předpokládají, že i mužská sexualita se v důsledku toho začne měnit.

Další novinkou jsou ženy po přechodu. Do 19. století tomu bylo tak, že většina žen rodila děti celý život (což bylo dáno délkou života). Dnes ovšem žijeme v době, kdy většina žen žije desítky let po ukončení plodného období, a kdy tudíž neexistuje vazba mezi sexuálním a reprodukčním chováním. Část z toho období po přechodu jsou ještě v dobrém fyzickém stavu, mají dostatek sil a dokážou „předstírat atraktivitu“ (jak tomu říká docentka Janáčková). Navíc jich je tolik, aby dokázaly vytvářet vlastní systém institucí a zvyklostí. Můžeme tedy čekat změny a nové způsoby chování. Dost možná, že sexuální turistika stárnoucích Evropanek do afrických zemí je teprve začátkem.

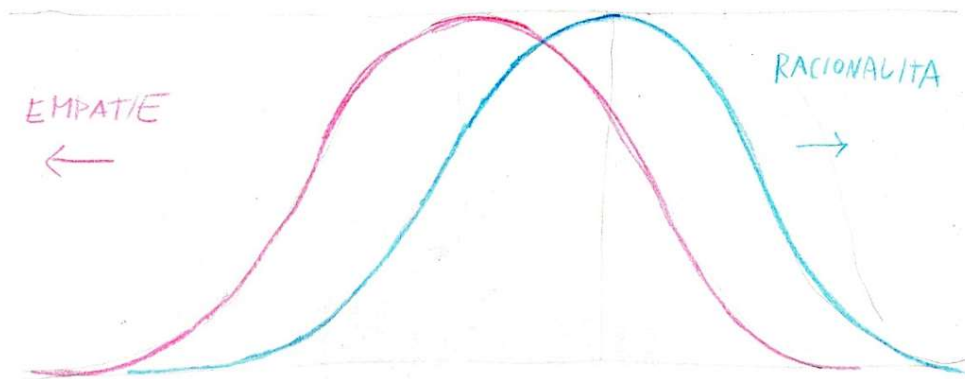
Biologicky dané je také to, že jsme schopni se omezovat, pokud to přinese výhodu našim blízkým příbuzným. Tato tendence je v přírodě všeobecná a popisuje ji tzv. Hamiltonovo pravidlo, které říká, že jedinec je ochoten vzdát se vlastní výhody (např. potrava, ale také třeba přežití), pokud to přinese výhodu jedincům, kteří s ním mají některé stejné geny. Čím více společných genů (čím bližší příbuznost), tím větších obětí je jedinec schopen. Připomínám, že u lidí je genetická příbuznost do značné míry nahrazena sdílením institucí, zvyklostí, jazyka atd. – z čehož pak vycházejí různé oběti na vlastní národ.

Další biologická záležitost. S vlastnostmi mozku se to má tak, že mužských mozků je méně průměrných a více „extrémních“ na obou stranách. To se týká i inteligence. Průměrná inteligence mužů a žen je stejná, ovšem mezi muži je statisticky více géniů i statisticky více naprostých hlupáků.

To má důsledky pro životní šance, pro úspěch tam, kde je nejostřejší soutěž, pro vězeňství a pro další záležitosti.

Jak víme z prací Simona Baron-Cohena, lidský mozek může být zaměřen na racionalitu (vyhledávání pravidelností) nebo na empatii. Může být někde uprostřed (racionalita jakž takž, empatie jakž takž), ale nemůže být skvělý v obou oblastech.

Muži mají v průměru vyšší schopnost vidět pravidelnosti (tedy analytické myšlení), ženy mají v průměru vyšší schopnost empatie. Jde ale o průměrné (!) hodnoty. To znamená, že třetina žen má lepší analytické schopnosti než většina mužů a třetina mužů je empatičtější než většina žen.

Připomínám metodickou otázku reliability. Že takové údaje byly naměřena v určité doby v jedné části světa, to nám nedává jistotu, že kupříkladu v Číně kolem roku 2100 bude existovat stejný rozdíl mezi mužským a ženským mozkem.

Válka o rodinu

- Od 70. let
  - Spor o to, jaký model má převládat
  - Jeden muž, jedna žena a jejich biologické děti
- Všechno a nic, různé směry, možnosti atd.
- Klíčové otázky:
  - Jaký typ soužití budou podporovány či zvýhodňovány?
  - Jaké vzory budou poskytovány?

Spor o rodinu se dostal do popředí společenské a politické diskuze v 70. letech 20. století. Nejdříve v USA, pak v západní Evropě a po roce 89 i v zemích bývalého sovětského bloku.

Samo protirodinné myšlení není nijak nové. Mohlo se zformovat až v 19. století, protože předtím rodina v dnešním slova smyslu fakticky neexistovala (jak si ukážeme dále), nicméně navazuje na dlouhodobé proudy v evropském myšlení. Především navazuje na různá náboženská hnutí, která kritizovala zaměření na soukromý život (s tím, že to vede k sobectví, omezenosti atd.) a požadovala, aby se lidé zaměřili vyšší cíle, většinou celospolečenské.

Z radikálně křesťanského myšlení (katolického i protestantského) převzaly tenhle postoj různé utopické směry, pak některé typy marxismu (sám Marx protirodinný nebyl), ale naplno to vypuklo až v 70. letech. V USA byla vyhlášena válka proti chudobě a nastupující generace radikálních sociálních pracovníků (vesměs pocházející z vyšších vrstev) zjistila, že chudí lidé se jejich programům vzpírají, protože mají vlastní představu o životě a dokážou se opírat o vlastní podpůrné struktury, které sociálním programům kladou odpor.

Ale nutnou podmínkou byla i existence protistrany, a tady je důležité připomenout, že ten model, který dnes nazýváme tradiční rodinou, začal masově převládat až po druhé světové válce. Do té doby si jej na Západě velká část populace prostě nemohla dovolit. Ono je hezké pěstovat nostalgické představy o vícegeneračním soužití na statku, ale je důležité vidět, že statek vlastnila jen nepatrná část venkovské populace.

Představy o údajné archaické harmonické pospolitosti, kterou rozbil chladný kalkul kapitalismu a touha po zisku, tyhle představy se objevily až kolem roku 1900. Jak je to možné? Protože ještě kolem roku 1800 si lidé pamatovali a věděli, že nic takového nikdy neexistovalo.

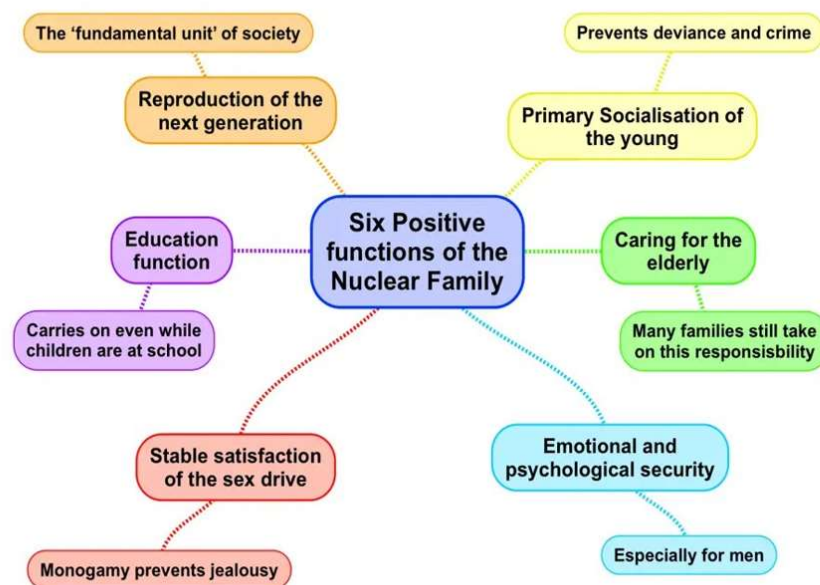
Nicméně v 70. letech byly obě strany sporu zformovány a válka mohla propuknout naplno. Bylo nemyslitelné přimět všechny lidi, aby žili v normálním manželství a stejně nemyslitelné to všem lidem zakázat, nicméně to nebrání sporům o to:

- Jaké vzory budou převládat ve veřejném prostoru
- Co budou podporovat sociální programy (bude podporována spíše rodina nebo spíše nesezdané soužití nebo spíše svobodné mateřství nebo spíše úplná osamělost atd.?)
- Později se přešlo od zvýhodňování v rámci sociálních programů v místy velmi tvrdé zásahy represivních orgánů, až po odebrání dětí a posílání na převýchovu a další prostředky, které byly po celé předchozí dějiny pokládány za přijatelné pouze vůči nevolníkům.

Základní osa sporu je jasná. Na jedné straně je představa, podle níže má být rodina jako svazek jedné ženy, jednoho muže (a po určitou dobu i jejich dětí) jednoznačně preferována a má být respektována jako nezávislá jednotka.

Na druhé straně je představa, že nemá existovat nic jako nezávislé jednotky. Základním partnerem každého jedince má být státní byrokracie (případně podpůrné komunity zřizované státní byrokracií) a kromě toho má existovat nespočet rodinných uspořádání, z nichž žádné nemá hrát příliš velkou roli. Rodina ve smyslu celoživotního vztahu muže a ženy může být tolerována, ale má na ni být pohlíženo s nedůvěrou.

Tenhle spor prochází skrze všechny diskuze a politické spory dosud.

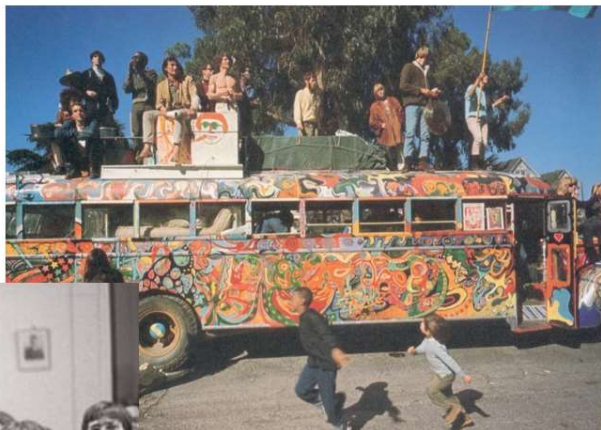

Pro pochopení války pro rodinu se musíme vrátit do padesátých let, kdy americká i západoevropské společnosti procházely asi svým nejlepším obdobím. Bylo po válce, bolševici byli kdesi na východě, ekonomiky rostly, lidé bohatli, sociální rozdíly se zmenšovaly, svět byl plný úžasných nových vynálezů konečně dostupných širokým masám a atmosféra byla optimistická jako asi nikdy předtím a nikdy potom.

V sociologii převládala škola označovaná jako „strukturní funkcionalismus“, která tvrdila, že západní kapitalistické společnosti jsou dokonale fungujícím systémem, který se automaticky reguluje a

automaticky spěje k lepšímu a lepšímu. Rodina jako svazek jednoho muže a jedné ženy byla chápána jako základní stavební kámen tohoto dokonalého systému.

Když radikálové šedesátých let bojovali „proti systému“, navazovali na tento slovník strukturního funkcionalismu. Pochopitelně to posílilo jejich protirodinné tendence.

Existuje tendence vnívat jako začátek protirodinné politiky květinové hnutí. Svádí k tomu jejich různá naivní exhibicionistická prohlášení, nicméně není to pohled realistický, a to přinejmenším ze dvou důvodů:

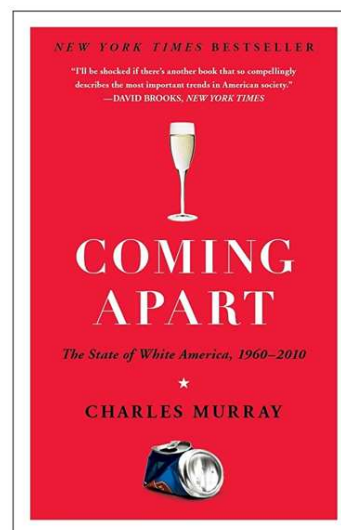
- a) Květinové hnutí nikdy nedůvěřovalo státní byrokracii a autonomní podpůrné skupiny pro ně byly velmi důležité.
- b) Z výzkumů veřejného mínění té doby víme, že i hippies si velmi cenili rodinného života a tradiční rodiny (byť mohli mít problémy s detailním vymezením role v rodině apod.). Byli rádi, že žijí ve společnosti, kde ten model existuje a velmi častou představou bylo, že po bouřlivém mládí se v takové tradiční rodině usadí. To se mnoha z nich také podařilo.

Hnutí proti tradiční rodině bylo politické. Bylo spojeno s velkými univerzitami, státní správou a do určité míry taky s velkými penězi.

Třídní dimenze sporu o rodinu

- Kdo co podporuje a prosazuje
- Kdo jak žije
- Pokrytectví „nemravnost vzdává úctu morálce“

Spor o rodinu respektive spor o sexuální chování (ve který má tendenci přerůst) má tak silnou třídní dimenzi, že můžeme mluvit o jedné z klíčových částí současného třídního konfliktu, a to v několika dimenzích.

Za prvé. Každá sociální vrstva má svou specifickou kulturu a své zvyklosti, kterými se liší od jiných vrstev. Právě to je pociťováno jako nesnesitelné, ovšem jen z jedné strany. Chudí lidé se snadno smíří s tím, že boháči mají divné móresy. Pro profesionální sociální pracovníky, tvůrce politik a aktivisty nadací (vesměs příslušníky vyšších vrstev) je ovšem naprosto nesnesitelné, že nižší vrstvy mají své vzorce namlouvání, své vzorce párového života, své vzorce výchovy dětí atd. – vesměs obhroublé, méně kultivované a s vyšší mírou násilnosti.

Jsou ochotni tolerovat i ty nejbizarnější zvyklosti jiných civilizací (včetně dětských sňatků apod.) na území svých vlastních států, ale nedokážou snášet, že by si jejich chudší spoluobčané mohli žít po svém.

Za druhé. Ve Spojených státech (kupodivu ne tolik v Evropě) měla válka proti rodině děsivě destruktivní podobu na nejchudší vrstvy. Protirodinně nastavený systém podpor vedl k tomu, že se lidé v některých vrstvách (nejděsivěji to dopadlo na chudé černochoy) přestali brát, vyrostla generace kluků bez otců a výsledkem nejsou šťastnější lidé, nýbrž zločinecké bandy mladistvých a ghetta. Progresivističtí sociální pracovníci tak černým spoluobčanům ublížili minimálně stejně jako generace před nimi otrokáři.

Za třetí. Zatímco příslušníci vyšších tříd vyvíjí systematickou snahu odradit chudé lidi od stabilního rodinného života, sami v těch tradičních rodinách žijí. Jak ukázal Charles Murray v knize *Coming Apart* (a totéž potvrzují i data z českého prostředí), rozpad rodiny je především záležitostí chudších vrstev. Bohatí se méně rozvádějí a jejich děti častěji vyrůstají v celkem harmonických úplných rodinách.

Co svědčí dětem

- Výchova biologickými rodiči, kteří jsou sezdáni
- Výchova biologickými rodiči, kteří jsou nesezdáni
- Výchova párem muže a ženy
- Výchova v neúplné rodině
- Homosexuální skupiny?
- „Polyparenting“

„za jinak stejných okolností“
Otázka genů

Co je dobré pro děti? Na první pohled se zdá, že data z téměř všech výzkumů přinášejí stejný obraz.

- Nejlépe se daří těm dětem, které vyrůstají se svými biologickými rodiči žijícími v manželství (nejlepší školní výsledky, nejmenší riziko kriminálního jednání, nejmenší riziko psychických problémů apod.)
- Na druhém místě jsou ti, kdo vyrůstají se svými rodiči, jež ovšem žijí na hromádce
- Pak ti, kdo vyrůstají v rodině muže a ženy, přičemž jeden z dospělých není biologickým rodičem (např. výměna otce po rozvodu)
- Pak máme neúplné rodiny (osamělá žena, případně žena a její rodiče) – tady je ovšem třeba poznamenat, že existují naprosto rozdílné typy samoživitelek (od dělnice, která otěhotněla na diskotéce s neznámým mužem po blahobytnou podnikatelku, která si v 45 letech pořídila dítě s anonymním ženatým profesorem matematiky)
- ...a pak nejrůznější experimentální soužití.

V posledních desetiletích ovšem někteří badatelé zpochybňují směr příčinnosti. Je úplná rodina tím důvodem, že se dětem daří lépe? Není to spíš tak, že určité genetické předpoklady způsobí, že se dítěti daří lépe a že ta stejná genetická kombinace způsobila také to, že rodiče mají úspěšné manželství? A není to tak, že „horší“ genetická kombinace způsobí rozpad manželství rodičů a školní problémy dítěte?

V tuto chvíli nedokážeme spolehlivě rozhodnout.

Rozhodně si to ale nepředstavujme tak, že když se rodiče nevezmou, zdvojnásobí se riziko, že z dítěte vyroste zločinec. Rozdíly jsou poměrně malé. Tak malé, že by se daly vykompenzovat lepší péčí, podnětnějším prostředím apod. Problém je v ovšem v tom, že ti, kterým se rozpadá manželství, zpravidla nejsou schopni poskytnout ani lepší péči ani podnětnější prostředí.

A nezapomínejme ani, že dítě je v dospívání ovlivněno i řadou zcela jiných faktorů než rodina.

A dva okrajové body. Polyparenting je nový trend, kdy by státní správa (zatím jen na úrovni EU) měla podporovat jakési kolektivní rodičovství pěti až deseti lidí, kteří by se společně starali o jedno dítě. Nikdo ale nemá přesnější představu, jak by to mělo fungovat a zejména, jak by se řešily spory, rozvody, majetkové nároky apod.

Od velkých rodin k malým?

Pierre Guillaume Frédéric le Play

Cca 1850 – výzkum francouzských dělnických rodin

Zjišťování, jaké jiné typy rodin různě ve světě

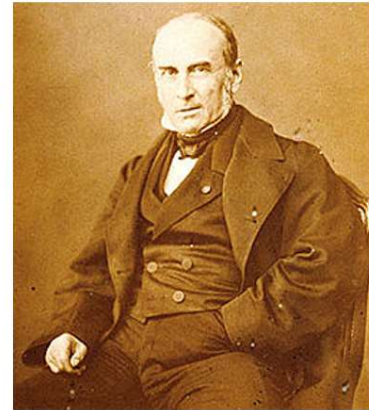
Snaha odhadnout, jak to bylo dřív

STABILNÍ VÍCEGENERAČNÍ RODINA?

Co ale říkají matriky?

Kolik lidí žilo ve vícegeneračních rodinách?

- Anglie 9%
- Francie 7%
- České země 1%

Často se objevuje představa, že po většinu dějin převládaly stabilní vícegenerační rodiny a že teprve v moderní době byly nahrazeny „nukleární rodinou“ (manželský pár a jejich děti). Je to však představa nesprávná.

Přišel s ní francouzský historik a sociolog Le Play, který po roce 1850 prováděl výzkum rodin francouzských dělníků, srovnával je s jinými typy rodin. V rámci toho se snažil odhadnout, jak vypadala rodina v předchozích generacích a „vynalezl“ typ vícegenerační rodiny.

V českých zemích na konci 19. století se k tomu přidalo to, že badatelé pozorovali rodiny žijící v té době na srbském venkově a předpokládali, že se jedná o obraz jakési obecné slovanské minulosti.

Dnes ale máme k dispozici data z matrik a ukazuje se úplně jiný obraz. Staré matriky neznaly pojem „vícegenerační rodina“, ale dá se z nich zjistit, v kolika případech žilo pod stejnou střechou několik manželských párů. V každé zemi tomu bylo jinak, ale nikde přes 10%. Skutečných vícegeneračních rodin bylo mnohem méně.

Všechna tato data pochází z období mezi 15. stoletím a průmyslovou revolucí. Jsou důvody domnívat se, že v raném středověku byla vícegenerační rodina ještě vzácnější.

Jak tedy vypadal rodinný život?

- Chaoticky
- Mnoho modelů
- Obrovské rozdíly mezi regiony
- Velké rozdíly mezi dobami

Ale

- Velká část populace bez manželství
  - Rození mimo manželství
  - Láska (ve smyslu erotiky a citů) nepatřila do manželství
  - Svatý Jeroným: Ten, kdo miluje příliš náruživě vlastní ženu, je také cizoložník
  - Marc Bloch: Svádění v manželství znakem šlechty
  - Rodney Stark: Souboje převážně kvůli nevěrám
  - Vzpomínky Pia II.
- REFORMACE – PURITÁNSKÝ ZLOM, ale...

Jak tedy rodinný život do průmyslové revoluce vypadal?

Především nesmírně různorodě. Dá se říct, že v každé době a každém regionu převládaly jiné poměry. Ještě dnes se stává, že vyjde studie třeba o rodinném životě rolníků na v druhé polovině 15. století na Náchodsku a že ta studie obsahuje spoustu překvapení.

Nicméně pár věcí víme.

Za prvé. Rodina byla ekonomickou jednotkou. Zahrnovala všechny, kdo nějak patřili na statek či do dílny, včetně příbuzných a služebnictva. Odpovídala tedy dnešní firmě. Členství v rodině nemuselo být spojeno se sexuálním vztahem a už vůbec s citovým vztahem. Slovo „rodina“ se začalo používat v dnešním slova smyslu (tedy jednotka ekonomická, citová a sexuální) až v osvícenství, tedy na prahu průmyslové revoluce.

Za druhé. Velká část populace si nemohla dovolit založení ani založení vlastní rodiny, ale ani vstup do manželství.

Za třetí. Rození mimo manželství bylo v zásadě běžné. I když uvážíme rozdíly mezi dobami a kraji, většinou nebylo méně běžné než dnes. Proto také existovaly instituce, které už dnes neznáme – jako např. levoboček, matka levobočka, konkubína apod.

Za čtvrté. Hranice manželství – nemanželství byla velmi nejasná. Zvláště u chudiny se manželství velmi často uzavíralo tak, že si dva lidé dali slib před pár svědky a nepožil se o tom žádný záznam. Když to jednoho nebo druhého přestalo bavit, bylo velmi obtížné ho k čemukoliv nutit. Nedalo se ani kontrolovat, zda někdo nemá uzavřeno více manželství.

Za páté. Sexuální život byl mnohem volnější, než co říkají dnešní představy o starých dobách. Lidé měli méně energie, byli vyčerpáni těžkou prací, ale na druhou stranu existovalo jen velmi málo morálních omezení, která by se opravdu dodržovala.

Stačí připomenout knihu jako Dekameron, která je vlastně jenom o nevěrách, sexuálních hrátkách mnichů a nejrůznějším sexuálních kontaktech. Ta kniha v mnoha ohledech přehání, zejména v tom smyslu, že obsahuje POUZE takové nemravné příběhy, ale když byla napsána, nepůsobila jako něco absurdního. Podle Starka se více než 90% irských katolických nevěst vdávalo těhotných a podle

Hamplové byla v českých zemích před průmyslovou revolucí vyšší statistická pravděpodobnost, že žena bude mít dítě za svobodna, než že bude chodit do kostela.

Za páté. Existovalo všeobecné přesvědčení, že city nepatří do manželství. A pokud, tak pouze do manželství vyšší šlechty. Pokud někdo stál o vášnivý erotický vztah, nebyl žádný důvod a žádný morální tlak, aby takový vztah souvisel s manželstvím.

Za šesté. Sexu nebyl přikládán tak velký význam jako v 19. a 20. století. Rozhodně ne sexu lidí nižších vrstev. Občas měli nějací lidé sex. Občas proběhlo nějaké otěhotnění. To prostě patřilo k životu. Ani znásilnění nebylo pokládáno za něco příliš významného.

Za sedmé. K životu patřila všudypřítomná prostituce. A to k životu doslova všech společenských vrstev. Nikdo se nad tím nepohoršoval. Až reformace přinesla požadavek sexuální čistoty, rušení nevěstinců a důraz na puritánskou morálku. Nicméně ani reformace v tom nedosáhla opravdu radikální změny.

Na té téma existuje spousta literatury. Pokud chcete něčím začít, doporučuji útlou knížku profesora Možného *Moderní rodina: Mýtus a skutečnost*.

Jan Horský v knize *Rodina našich předků*:

„...sňatek byl svým způsobem privilegiem. V každém případě však platí, že sňatek byl dostupný tomu muži... který byl buď dědicem nemovitosti, nebo si zajistil vlastní živnost.“ (připomínám, že zajistit i vlastní živnost neznamenal vyučit se řemeslu, nýbrž získat povolení od cechu. To bylo zpravidla podmíněno koupí domu nebo sňatkem s vdovou po jiném mistrovi.“

Adam ze Schwarzenberka v roce 1720 v instrukci svým úředníkům: „Sňatkům podruhů je třeba co nejvíce zabránit, protože se příliš rozhojnili.“ (podruh je člověk, který nevládní nemovitost). Sňatek byl tehdy vázán na povolení vrchnosti. Instrukce Adama ze Schwarzenberka tedy znamenala, že kdo nevládní nemovitost, tomu nebude povolen sňatek.

A co vztah k dětem?

Měl jsem dvě nebo tři děti. Už si to přesně nepamatuju.

Zmíněný citát pochází z paměti jednoho významného muže žijícího v 16. století. A není to ojedinělý pohled. Rousseau poslal všechny své děti do sirotčince, kde pravděpodobně zemřely a nikdo z jeho známých mu to neměl za zlé. Tehdejší společnost to odsuzovala mnohem méně, než by dnes odsuzovala špatné zacházení se psem. A jeden historik mi nedávno poslal citát starší ženy utěšující matku zemřelého miminka. „Nebreč, holka, však to není kráva.“ Ten citát pochází z českého prostředí v 17. století.

Takový vztah k dětem byl dán především vysokou dětskou úmrtností. Příliš mnoho dětí umíralo v raném dětství a rodiče si prostě nemohli dovolit vytvářet si příliš silnou citovou vazbu (nezapomínejme, že v tehdejších dobách neměl silnou citovou vazbu nikdo k nikomu, a pokud ano, bylo to pokládáno za něco výjimečného). Ivo Možný dokonce vyslovuje podezření, že existoval jakýsi kruh:

- Rodiče neměli k dítěti silnou citovou vazbu a z hlediska přežití rodiny bylo dítě méně důležité než třeba kráva.
- Malé děti byly tudíž zanedbávány.
- Proto často umíraly na nedostatek péče.
- Jejich vysoká úmrtnost vedla k tomu, že si rodiče nevytvářeli citovou vazbu...

A tak pořád dokola.

Navíc, dítě si mohli porodit nové. I když za tehdejších časů se při porodech relativně často umíralo a ani plodnost nebyla srovnatelná s dnešní – vyčerpání organismu, mizerná strava, nemoci, neléčené záněty v těle... to všechno hrálo roli.

Možný možná přehání, ale v každém případě bychom neměli podléhat fantaziím o silné vazbě mezi generacemi a životě, kde se rodiče věnovali celé dny svým dětem při společné práci, a vštěpování mravních zásad potomkům bylo prioritou.

Rozvody

- Růst a stabilizace
- Výpočet rozvodovosti velmi nejistý
- Patologie rozvodů
- Co je správná rozvodovost?
- Doba setrvání v manželství

Novinka: Rozvádění ženatých mužů
Možný: Sériová monogamie

Pokusil jsem se ukázat, že to, co nazýváme velmi nepřesně tradiční rodinou, je v horším stavu než za Novotného nebo za Husáka, nicméně ve výrazně lepším stavu, než tomu bylo po většinu evropských dějin.

Je tu nicméně jeden jev, který můžeme označit za velmi nežádoucí a který roste. Rozvody. Se všemi důsledky pro lidskou psychiku, rodinné majetky a zejména na prostředí, v jakém vyrůstají děti. Nicméně i tady je dobré rozlišovat mezi vědomím negativního trendu a panikou.

Za první. Procento rozvodů postupně rostlo od konce 50. let a přibližně před deseti lety se stabilizovalo (cca 45% manželství se rozvede).

Za druhé. Když toto číslo uvádím, musím k tomu dodat, že je velmi nejisté, protože procento rozvodů nedokážeme pořádně spočítat. Spolehlivě dokážeme rozvody spočítat pouze u lidí, kteří již zemřeli. U žijících je tomu tak, že známe počet rozvodů za poslední rok a statistici se na základě toho snaží uhadnout, kolik lidí se během života rozvede. I když jsou to solidní modely, mohou se mýlit.

Za třetí. Asi všichni se shodneme na tom, že nulová rozvodovost není žádoucí, protože by to znamenalo, že v některých případech vydrží vyloženě patologické vztahy, kdy si lidé udělají ze života peklo. A že v některých případech je tomu tak, že se podaří uzavřít dobré fungující manželství až na druhý či třetí pokus. Jaká je tedy správná míra rozvodovosti? 10%? 20% 30%? Nevíme.

Za čtvrté. Tak, jako jsou patologická některá manželství, jsou patologické taky některé rozvody. Lidí si navzájem ublíží tak, že se z toho vzpamatovávají desítky let. Nebo může rozchod i třeba proběhnout hladce, ale následující uspořádání je výrazně traumatizující pro děti.

Za páté. Prodlužování lidského života znamená, že přes vysokou rozvodovost lidé žijí v jednom manželství průměrně déle, než žili jejich prarodiče, kteří se nikdy nerozvedli.

Ivo Možný hovoří o tom, že byl fakticky zaveden režim sériové monogamie. Člověk žije ve stabilním manželství. Za dvacet let bude také žít ve stabilním manželství, ale s někým jiným.

Experiment: Kibucy

- Stabilizace
- Komunita 50 – 500 lidí
- Velmi omezené soukromé vlastnictví
- Plně výchova dětí
- Společná práce
- Zrušení rozdílů muž – žena (včetně oblékání, dělby práce atd.)
- Vrchol 80. léta (150 tisíc lidí)
- Pak zbohatnutí a privatizace
- Nízká generační následnost
- Spontánní rekonstituce „tradičních vzorců“

Během dvacátého století masivně převládl ten model rodiny, kdy spolu žijí otec, matka a jejich děti. Prosadil se tak masivně, jako si to lidé nikdy předtím neuměli představit. Je možné to popsat taky tak, že si konečně mohli všichni dovolit manželství s dětmi. To bylo tisíc let před tím nepředstavitelné. Stejně jako bylo nepředstavitelné, že by nikdo nehladověl.

Tento model rodiny převládl až do té míry, že taková rodina začala být nazývána tradiční a že vznikl dojem, že byla po celou historii jediným existujícím modelem.

Nicméně objevily se i jiné modely, žádný z nich ovšem neukázal životaschopnost. Nejvýraznější z nich jsou izraelské kibucy. Tedy komunity o několika desítkách lidí, kteří společně pracují, společně vychovávají děti, jsou smazány rozdíly mezi mužskou a ženskou rolí a kde téměř neexistuje soukromý majetek (lidé mohou vlastnit oblečení a knihy, ale už třeba ne automobily a rozhodně ne bankovní konta). Model kibucu se ukázal funkční pro dobu intenzivní války, nicméně nedokázal dlouhodobě přežít. Nechci teď řešit ekonomické záležitosti, ale zcela jistě došlo k tomu, že v něm lidé odmítli žít. A to zejména lidé, kteří v nich vyrostli a pro které by to mělo být samozřejmostí. Jakmile dostali na výběr, začali preferovat rodinu s jedním mužem, jednou ženou a běžným vymezením rolí.

Co víme o dětech v „homorodinách“?

- Téměř nic
- Naprostá většina studií nesplňuje základní požadavky (validita, reliabilita)
- Děti z homorodin více psychických problémů? (otázka stability)
- Rozdíl ve vztahu dítě a stabilita
- Více násilí mezi dospělými

Homosexuální rodičovství. Možná to někoho překvapí, ale víme o něm nesmírně málo. Solidní výzkumy prakticky chybí. Máme řadu „studií“ spočívajících v tom, že výzkumníci obejdou několik homosexuálních či lesbických celebrit (příslušníků nejvyšší společenské vrstvy), vyptají se jich na problémy s dětmi a pak toto subjektivní hodnocení porovnávají vůči datům za celou populaci. Samozřejmě, že chlapec vyrůstající se dvěma homosexuálními módními návrháři a navštěvující elitní školu, skončí ve vězení méně pravděpodobně než romský kluk z Chánova! Je ale metodická chyba to připisovat homosexuálnímu rodičovství. Navíc narážíme na to, co je a co není patologické. Když chlapec vychovávaný dvěma lesbami odmítá nosit klukovské oblečení, je úzkostlivý, přejemnělý a od šesti let se připravuje na změnu pohlaví, normální člověk by to označil za poruchu, ovšem z hlediska výzkumníka to může být vzorně vyrůstající dítě.

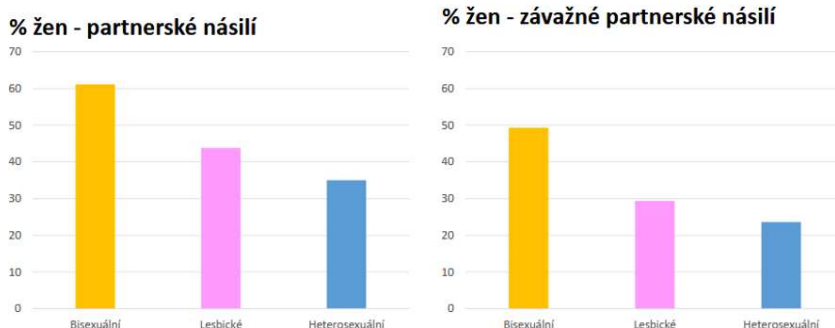
Nicméně z těch kusých dat, které k dispozici jsou, se zdá, že děti vychovávané homosexuálními páry trpí častěji psychickými problémy. Je ovšem docela možné, že příčinou je nestabilita. Platí totiž, že:

- Pokud si heterosexuální pár pořídí dítě, klesne riziko rozpadu vztahu
- Pokud si homosexuální pár pořídí dítě, stoupne riziko rozpadu vztahu
- U lesbiček toto riziko stoupne víc než u mužských homosexuálních dvojic.

Nicméně obecně můžeme konstatovat, že o tom všem máme velmi málo spolehlivých dat.

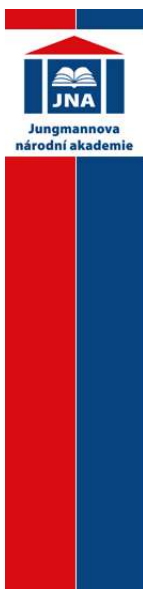
Centers for Disease Control and Prevention Survey (USA)

Walters, M.L., Chen J., & Breiding, M.J. (2013). *The National Intimate Partner and Sexual Violence Survey (NISVS): 2010 Findings on Victimization by Sexual Orientation*. Atlanta, GA: National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention

Nicméně něco s jistotou víme. Homosexuální vztahy jsou násilnější než vztahy heterosexuální. Jestli někdo chce zachránit ženy před násilím zrušením „toxické maskulinity“, bude zklamán. Lesbička zmlátí svou partnerku častěji než muž ženu (v sezdaném nebo nesezdaném soužití).

Data jsou jednoznačná. A to zdůrazňuji, že v lesbických párech existuje tlak, aby násilí nebylo hlášeno, protože by to zastavilo pokrok. Podobně jako aktivistky v centrech pomoci migrantům jsou pod tlakem, aby nehlásily případy, kdy je migrant znásilní. Skutečný rozdíl mezi růžovým a modrým sloupcem je tedy patrně ještě větší.

Rodina a inovace

- Nespokojenost
- Pokus – omyl
- Jednotlivé skupinky (inovátoři)
- Čelí společenskému tlaku
- Když se to ukáže jako užitečné, přebírá další
- I když rozšíření, jen výjimečně celá společnost

Pokusil jsem se ukázat, že „tradiční rodina“ je záležitost až poměrně moderní. To ovšem nic nemění na tom, že je to model, který podle všeho vyhovuje biologickým danostem lépe než jakýkoliv jiný model rodiny. Že jsou v něm lidé šťastnější než v jakémkoliv jiném modelu. Že poskytuje výjimečně dobrou stabilitu a výjimečně dobré zázemí. Svým způsobem se konečně naplnilo něco, po čem lidé po tisíc let toužili.

A to i když přihlédneme k tomu, že část manželství je nepovedených a že nejspíš existuje část populace nevhodná pro jakýkoliv dlouhodobý vztah.

To nicméně neznamená, že by tím skončily dějiny. Naše civilizace je civilizací inovací, vše se průběžně mění a objeví i nové modely rodinného života.

Proto skončím zaváděním inovací. Základní průběh totiž můžeme poměrně dobře popsat.

- Najdou se lidé, kterým z různých důvodů nevyhovuje stávající uspořádání a stávající zvyklosti.
- Část z nich začne hledat jiný model.
- Postupuje při tom metodou pokus omyl a většina novot se rychle ukáže jako naprosto nefunkční.
- Poskytují tedy většinové společnosti určitou službu, když ukazují „tudy cesta nevede.“
- Kromě toho je normální, že tito inovátoři čelí určitému společenskému tlaku, nedůvěře, občas posměchu, občas tukaní na čelo.
- Nicméně přesto se občas ukáže, že některá z těch inovací vede ke šťastnějšímu životu, k větší stabilitě apod. Začnu ji tedy přebírat i další a většinová společnost si na ni zvykne.
- To je normální postup. Konec konců, i manželství jako vztah jednoho muže a jedné ženy bylo kdysi takovou inovací.

A naopak, co inovace v našem smyslu není. Inovací není, když jakási izolovaná skupina vymyslí „lepší model“, nikdy ho pořádně neodzkouší a tento „lepší model“ je brutální silou vnucován celé společnosti. A kdy jsou lidé dokonce šikanováni za to, že pokračují v tom, co se osvědčilo jim, jejich rodičům a prarodičům.

Je tedy naprosto legitimní odmítat různé Istanbulské úmluvy a různé „duhové rodiny“, aniž bychom předstírali, že husákovský model rodiny existuje po miliony let a je biologicky jediný možný.

Děkuji za pozornost. Otázky?

